

Yeganə BAYRAMOVA

Neçə-neçə dəyərli insanın ömrünə balta çalmış, həyatını zülmə döndərmiş 1937-ci ilin qara tufanının qurbanları Azərbaycan üçün sözün həqiqi mənasında itkidir. 1937-ci il qurbanlarının ömür yolunu səhifə-səhifə vərəqlədikcə, tarixin daş yaddaşları arasından gələn fəryad səsləri insanı dəhşətə gətirir. Həmin fəryad edənlərdən biri də folklorçu alim, tarixçi, ölkədə yeni əlifbanın fəal tərəfdarı, Yeni Əlifba Komitəsinin üzvlərindən biri Vəli Xulufudur.

Əgər Stalin rejimi yüksək mədəniyyətə və intellektə sahib günahsız bu insanı məhv etməsəydi, Xulufunun ömrünə hələ neçə-neçə dəyərli və mənalı uğurlu səhifələr yazılacaq, kitablarına yeni kitablar əlavə olunacaqdı. O, hələ nə qədər xalq incisi toplayacaq, onlarla tədqiqat əsərinin altında "Vəli Xulufu" imzası qoyulacaqdı. Amma Xulufunun elə özünün topladığı həmin folklorun içərisində belə bir məsəl vardı: "Sən saydığını say, gör fələk nə sayır..."

Sabah bütün fəaliyyəti, bədii yaradıcılığı doğma xalqına əvəzsiz xidmət, vurğunluq nümunəsi olan alimin anadan olduğu gündür. O, 1894-cü il may ayının 26-da Şəmkir rayonunun Xuluf kəndində (bu qədim kənd Şəmkir SES dəryaçasının altında qalıb) anadan olub. İbtidai təhsilini mollaxanada alan Vəli sonra "Mədrəseyi-ruhaniyyə" məktəbində oxuyub və 1913-cü ildən həmin məktəbdə müəllim kimi fəaliyyətə başlayıb. 1917-ci ildə Gəncədə Müəllimlər İnstitutunu bitirib, müəllimlik edib.

O, 1922-ci ildə Bakıya gəlir, Azərbaycan Dövlət Uni-

Fədakar alim...

Vəli Xulufunun anadan olmasından 130 il ötür

versitetinin şərqşünaslıq fakültəsinə daxil olur. Universitetin son kurslarında oxuduğu vaxtlarda da tələbə-tədqiqatçı kimi Azərbaycan folklor örnəklərinin toplanmasına və nəşrinə çalışırdı. Şəmkir, Tovuz, Gədəbəy, Qazax rayonlarına gedir, axtarışlar aparır, materiallar toplayıb

1926-cı ildə "Azərbaycan xalq ədəbiyyatından materiallar" seriyasından "El aşığı" kitabını çap etdirir. Alim 1929-cu ildə Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutuna elmi katib vəzifəsinə irəli çəkilir. Az sonra institutun bazasında yaradılmış Dil-Ədəbiyyat və İncəsənət İnstitutuna direktor təyin edilir.

V.Xulufu "Folklor xalqın qan yaddaşdır. Onu toplamaq, gələcək nəsillərə çatdırmaq, keçmişlə gələcək arasında varisliyi qoruyub saxlamaq lazımdır"-deyirdi. O, məsul vəzifələrdə işləyərkən gənc nəslin milli ruhda tərbiyə olunması, milli varlığımızın qorunub-saxlanılması üçün çox iş görüb. 1920-1930-cu illərdə latın qrafikalı əlifbaya keçidin tərəfdarı və fəal təbliğatçısı olub. Hətta bu barədə 1925-ci ildə "Yeni türk əlifbası ilə yazı qaydaları" adlı kitab da nəşr etdirib.

Təəssüf ki, 1937-ci ilin bolşevik rejimi onlarla, yüzlərlə Azərbaycan ziyalı kimi Vəli Xulufunun da həyatına vaxtsiz son qoyub. NKVD müstəntiqlərinin o zaman ən böyük "maddi sübut"larından biri onun topladığı "Tapmacalar" da: "Hamını bəzər, özü lüt gözər" deyimi olub. Bu tapmacada sətiraltı mənə axtaran müstəntiq deyirdi: "Siz bunlarla düşmənin dəyirmanına su tökürsünüz, demək istəyirsiniz ki, şura hökuməti hamını bəzəyir, amma millət acından ölür..."

Azərbaycanlı alimin türk xalqlarının yaxınlaşmasına xidmət edən fəaliyyəti Krem-

lin də diqqətindən yayımmırdı. Türk xalqlarının ortaq latın əlifbasına keçməsinə qısqancılıqla qarşılayan Moskva bu ideyaya, bu təşəbbüsə çox mənfi münasibət bəsləyirdi. Rejim vətənpərvər alimi həy-küysüz həbs etmək üçün bəhanə axtarırdı. Amma ortada tutarlı fakt yox idi. Lakin Stalin milyonlarla insanın ölümünə səbəb olan repressiya maşınına işə salanda Vəli Xulufu da əksinqilabçı və millətçi təşkilatın üzvü kimi Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsinin 4-cü şöbəsi tərəfindən 1937-ci il yanvarın 28-də gecə həbs edilir. Həmin il oktyabrın 13-də güllələ-

nən Vəli Xulufunun işinə 1956-cı il noyabın 17-də SSRİ Ali Məhkəməsi hərbi kollegiyası yenidən baxıb, fəaliyyətində cinayət tərkibi olmadığını görə ona bəraət verib.

Alimin yaşadığı dövr tarixin ən ağır zamanlarından biri olmasına baxmayaraq, həmişə təhsilini davam etdirərək elmi biliklər qazanmaqdan əl çəkməmişdi. O, qazandığı bilikləri kitablara köçürərək bu gün bizlərə həmin əsərləri ən əziz xatirə kimi miras qoyub. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa edəndən sonra Vəli Xulufu irsinə daha tez-tez müraciət edilir, xatirəsi əziz tutulur. Bakının ən yaraşlıq küçələrindən birinə Vəli Xulufunun adı verilib. Gəncədə adına küçə və park var, anadan olduğu Şəmkir rayonunda orta məktəb, Mədəniyyət evi və bir küçə Vəli Xulufunun adını daşıyır.